
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 323.28:14

ОЛЕКСЮК М.М.

ОРЛОВ С.Ф.

БОРОТЬБА З ПРОЯВАМИ МІЖНАРОДНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ, ЦІЛІ ТА ЗАСОБИ

У статті аналізуються особливості трансформаційних тенденцій, пов'язаних із міжнародною організованою злочинністю як соціально-політичним явищем, розкриваються основні форми і методи протидії їй з боку світових і національних правоохоронних органів в умовах сучасної глобалізації.

Ключові слова: трансформація, глобалізація, транснаціональна організована злочинність, тероризм.

In the article, the features of tendencies of transformations, related to the international organized crime as basic forms and methods of counteraction open up the socio-political phenomenon to her from the side of world and national law enforcement authorities in the conditions of modern globalization are analysed.

Key words: transformation, globalization, transnational organized crime, terrorism.

У сучасних умовах ми все частіше стаємо свідками незворотних процесів розвитку людської цивілізації, котрі виявляють нові умови функціонування людини та суспільства. Як наслідок цього, реальністю нашого часу стала глобалізація, яка розглядається як поширення економічних, політичних і культурних процесів за межі

Олексюк Мирон Мирославович, кандидат філософських наук, доцент, начальник кафедри філософії і політології, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів.

Орлов Сергій Федорович, кандидат філософських наук, доцент, кафедра філософії і політології, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів.

держав і формування на цій основі нової цілісності світового простору.

Актуальність даного дослідження виходить із потреби виявити основні напрямки боротьби з міжнародною злочинністю, котра активно використовує існуючу в світі ситуацію і реально загрожує світовому співтовариству. Оскільки Україна включена у міжнародну спільноту на рівні формування багатосторонніх міжнародних стосунків, ця проблема стає важливою і для нашої держави, особливо її правоохоронних структур. Вона також має особливу значимість у зв'язку з потребою підготовки кадрів для силових структур та правоохоронних органів, зокрема у системі Збройних Сил України та МВС.

Проблеми боротьби правоохоронних структур держави з проявами міжнародної злочинності в умовах глобалізації досліджуються в працях П. Біленчука, І. Годунова, С. Єркенова, А. Кофанова, В. Меркушина, В. Лунева, А. Кулікова, О. Топільської та інших. Зокрема аналіз питань протидії організованим злочинності здійснив І. Годунов, питання протистояння різним за формою та проявами міжнародним групам висвітлені у праці В. Меркушина; П. Біленчук, С. Єркенов, А. Кофанов виявляють особливості трансформаційних процесів у сучасній міжнародній злочинності.

Проте, є ще чимало невіршених питань, не виявлені особливості прояву даного явища, не проаналізована інституціоналізація сучасної міжнародної злочинності, і саме це зумовлює значимість даного дослідження.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей проявів міжнародної злочинності за умов глобалізації та виявлення основних напрямків протидії їй, висвітлення процесу запобігання новим фактам транснаціональних злочинів, розгляд особливостей організаційно-правового забезпечення дій міжнародних правоохоронних та поліцейських підрозділів.

Слід зазначити, що причинно-наслідковий зв'язок між аспектами розвитку сучасного політичного та економічного життя планети і процесами, які відбуваються у сфері правоохоронної діяльності, простежується доволі чітко. Інша річ, що характер цього

взаємозв'язку виявляється неоднозначним, тобто він може мати як позитивні, так і негативні наслідки. На думку авторитетних спеціалістів різноманітних міжнародних організацій та передусім ООН, до цих аспектів можна віднести:

– *поширення демократії*, з одного боку, прогресивний процес, а з другого – сприяє поглибленню конфліктів, спалахам насильства, розвиткові вандалізму та тероризму, оскільки лібералізація суспільних відносин відповідно веде до лібералізації у трактуванні злочинності, значного пом'якшення ступеня своєї відповідальності за порушення законності та правопорядку, що у такому випадку, а також як реакція на дані фактори, може призвести до формування досить значного (за даними початку ХХІ ст. – приблизно 20 млн. осіб) числа біженців, що не може не впливати на сучасні світові процеси;

– *домінування ринкових відносин в економіці*, формування так званого “ринкового” лібералізму, що веде до руйнації усталених форм економічного співіснування;

– *зростання рівня корумпованості* апарату влади та управління;

– *взаємну інтеграцію світової економіки*, що в умовах глобалізації набуває небачених масштабів, супроводжується виникненням та подальшим укрупненням транснаціональних промислово-виробничих груп і корпорацій. Варто відзначити, що інтернаціоналізація світової економіки неминуче веде не тільки до розвитку легальної підприємницької діяльності, але й до злочинної ділової активності, яка не обмежується національними межами;

– *трансформацію систем виробництва* та ринку робочої сили, яка докорінно змінила усталений ще в середині ХХ ст. спосіб організації виробництва, сприяє значному посиленню процесів міграції капіталу та робочої сили, для яких не існує вже жодних національних кордонів;

– *швидкість технологічного оновлення*, що сформувала основи для так званої “інформаційної революції”;

– *революційні процеси* у функціонуванні сучасних засобів масової інформації, що супроводжуються відображенням у них диктату ідеології споживачтва.

Вищенаведені особливості розвитку суспільства на межі тисячоліть тісно пов'язані з тим фундамен-тальним явищем, що пронизує всі сфери людської життєдіяльності і відоме як глобалізація. Знаний німецький дослідник глобалізаційних процесів кінця ХХ ст. У. Бек у своїй книзі “Що таке глобалізація? Помилки глобалізму – відповіді на глобалізацію” схильний розглядати її як “діалектичний процес, котрий створює транснаціональні соціальні зв'язки і простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третіх культур”, “непоборну умову людської діяльності наприкінці ХХ століття” [1, 34].

Результати сучасної глобалізації реально впливають на стан злочинності та боротьби за її подолання. Серед політичних та економічних процесів, які реально вплинули на зміну природи сучасної злочинності, політологи виділяють ті, які властиві останньому десятиліттю ХХ століття, а саме: а) розпад СРСР; б) трансформації в рамках Європейського Союзу, що зумовили зміни у візовому режимі, послабили митний та паспортний контроль у Західній Європі; в) соціально-політичні та економічні реформи в Китаї у напрямку капіталізації економіки цієї країни; г) підписання Північно-Американської угоди про вільну торгівлю. Не можна не відзначити і того, що останнім часом ми стали очевидцями звуження суверенітету країн як результату здійснення глобалізаційної політики провідних країн світу, а також фактів дезінтеграції та розпаду ряду країн світу.

У зв'язку з цими процесами, але вже як їх породження, виявляють себе і **кримінологічні проблеми**, здатні значною мірою формувати особливий статус сьогоденішньої злочинності. До найважливіших з них слід віднести:

а) *проблему зайнятості населення*, значна частина якого знаходиться поза межею необхідної кількості працюючих, здатних забезпечити стабільний стан виробництва у країнах світу. Науково доведено, що для

цього достатньо залучення лише 20% населення планети. У цьому разі виникає питання про роль незайнятої частини, котрій уготовано пасивне споглядання і в перспективі ймовірно працевлаштування у позавиробничій сфері, де, як відомо, воно часто реалізується з порушенням законності. Не слід скидати з рахунку і можливості активного спротиву безробітних, якщо умови вирішення їхніх проблем не покращуються або покращуються надто мляво. У цьому випадку зростає загроза застосування силових методів розв'язання конфліктів;

б) *проблему ринків фінансових операцій*, котра безпосередньо пов'язана з тим фактором, що в наш час понад 80% фінансового капіталу знаходиться у “вільному плаванні”, і це сприяє існуванню та розвитку фінансових спекуляцій. Одночасно ми є свідками небаченого розвитку фінансових систем, через які щоденно перекачується до одного трильйона доларів, значного зростання швидкості переведення грошей через національні кордони. Зниження можливості їх ідентифікації сприяє проведенню незаконних операцій та “відмиванню” грошей, а використання в рамках міжнародних розрахунків обмеженої кількості валют (долар США, євро, англійських фунт стерлінгів чи японська єна) об'єктивно сприяє процесам криміналізації у сфері міжнародної фінансової діяльності;

в) *проблему суттєвого зниження здатності національних урядів управляти суспільством*, боротися зі злочинністю. Політика глобалізації неодмінно формує тенденцію до уніфікації законо-давства, чим реально звужує можливості врахування національного досвіду вирішення важливих питань правоохоронної діяльності [3, 123–124].

Сьогодні злочинність як суспільно-політичне явище перейшла кордони країн, набула рис явища міжнародного, транснаціонального. Ряд визначень транснаціональної злочинності, що відображають її особливості, котрі склалися в умовах здійснення сучасних глобалізаційних процесів, уже сформульовані й перебувають в обігу. Так, Всесвітня конференція з організованої злочинності на рівні міністрів, що

відбулась у Неаполі (Італія) в листопаді 1994 р., запропонувала вживати дане визначення стосовно процесів, “що пов’язані із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об’єктів, людей чи інших матеріальних (нематеріальних) засобів через державні кордони, причому один із суб’єктів даного процесу не представлений державою”.

Міжнародна глобалізація, що здійснюється на засадах широкої інтеграції учасників суспільно-політичних та економічних процесів, не може не спричинити такого ж рівня змін, які відбуваються у рамках розвитку сучасної організованої злочинності. На думку деяких дослідників даного явища, можна виявити *об’єктивні процеси*, котрі *напряму сприяють переростанню злочинності у свій транснаціональний різновид*. По-перше, це розвиток міжнародних зв’язків у політичній, економічній та соціальній сферах. По-друге, формування транснаціональних корпорацій в окремих галузях промисловості. По-третє, об’єднання представників різних країн світу в міжнародні громадські організації. І, по-четверте, це “розмивання державних кордонів”, що проявляється у значному спрощенні візового режиму між рядом держав світу та відкритості сучасного суспільства для широких потоків робочої сили.

Не можна не помітити, що результатом сучасної глобалізації стали і ті зміни, які пов’язані з важливи-ми міграційними процесами в сучасному світі. Ці тенденції були проаналізовані у черговій доповіді ООН про розвиток людини за 2004 рік, де було зафіксовано факт збільшення числа мігрантів, що проживають за межами своєї історичної батьківщини (76 млн. осіб у 1996 р. до 175 млн. у 2000 р.). Нелегальна міграція сягнула масштабів у 30 млн. осіб щорічно. Внаслідок цього у провідних країнах Заходу сформувалися доволі значні за чисельністю діаспори різноманітних етнічних груп, зокрема китайська, чисельність якої, за різними статистичними даними, сягає від 30 до 50 млн. чол. Активність міграційних процесів доповнюється значним зростанням фінансових потоків, що йдуть у країни, які розвиваються, і зросли від 30 млрд. доларів США у 1990 р. до 80 млрд. доларів у 2002 р. [6].

На думку білоруського вченого, дослідника транснаціональної злочинності В.В. Меркушина, транснаціональні злочини не лише здійснюються на території декількох країн, але й характеризуються своєю *систематичністю*, чим відрізняються від дій звичайних організованих злочинних груп, які навіть за умов наявності значних можливостей можуть проводити лише поодинокі міжнародні акції, а також залучають *значні фінансові потоки та засоби*, які можна співставити з розмірами національного валового продукту окремих країн, що іноді призводить до залежності економік цих країн від діючих на їх території транснаціональних злочинних організацій [8, 21]. Російський дослідник транснаціональної злочинності І.В. Годунов виявляє такі притаманні їй риси: а) наявність складних за структурою дій; б) набуття різновиду промислу; в) незаконні економічні вигоди; г) злочинна підприємницька діяльність [3, 149–150].

Розвиток та інтенсивність транснаціональної організованої злочинності (далі – ТОЗ) тісно пов'язані з політичною та економічною нестабільністю у різних регіонах планети. Ми маємо справу з фактами, коли цілі регіони випадають з-під контролю центральних властей (наприклад, Колумбія та інші регіони Латинської Америки), що дає можливість посилення впливу злочинних організованих груп. Ряд регіонів Латинської Америки, Центральної Азії, Південного Китаю за цих умов стали регіонами, в яких широко культивуються нарковмісні рослини, а сепаратистські рухи стали благодатним середовищем для розвитку наркобізнесу та торгівлі людьми. Важливими факторами, котрі сприяють розвитку ТОЗ, виступають корупція, внутрішні конфлікти та протистояння, які існують в ряді країн світу. В одних випадках державний апарат корумпований та знаходиться у змові з такого роду злочинними формуваннями, фактично виконуючи їх волю, в інших – у випадку нелегітимності та різкого зниження авторитету урядів, які не мають повного контролю над підвладною територією, що знаходиться під їх юрисдикцією, – формується сприятливий ґрунт для функціонування ТОЗ.

Таким чином, сукупність зовнішніх (міжнародних) факторів та внутрішніх (національних) умов забезпечує не лише наявність, але й подальшу трансформацію ТОЗ, яка виявляє надзвичайно високий ступінь адаптованості до зміни ситуації і різноманітних умов, у тому числі й до процесів її стримування за допомогою правоохоронних органів.

Розгортанню цього різновиду злочинності сприяють, окрім економічних та політичних факторів, і правові. По-перше, це відмінності кримінального законодавства й організації діяльності правоохоронних органів у різних країнах світу. Ступінь цих відмінностей буває настільки великим, що ризик бути притягнутим до кримінальної відповідальності значною мірою визначається місцезонацією злочинної організації. Тому транснаціональні злочинні організації намагаються закріпитись у районах найменшого ризику, звідки ведуть свої незаконні дії. Здійснювати їх можна тільки за допомогою міжнародних операцій, які й дозволяють транснаціональним організаціям діяти із цих районів, де вони відчують себе недосяжними для правосуддя.

По-друге, існує фактор цілеспрямованої дезорганізації правоохоронних структур, що спостерігається повсюдно на державному рівні і багато в чому сприяє розповсюдженню ТОЗ. Між тим, у сучасних умовах транснаціональні злочинні формування не можна подолати лише традиційними засобами, використовуючи національні правоохоронні структури.

На підставі виробленої ООН стратегії боротьби проти транснаціональної злочинності міжнародним співтовариством розробляються й конкретні напрямки протидії цьому соціально небезпечному явищу. Вони були конкретизовані у “Віденській декларації про злочинність та правосуддя: відповідь на виклики ХХІ століття”, яка була прийнята під час проведення Х Конгресу ООН із запобігання злочинності і відносинам з правопорушниками, що відбувся у Відні 10–17 квітня 2000 р. У Декларації, зокрема, було підкреслено, що “належні програми запобігання і реабілітації мають основоположне значення для ефективної боротьби зі злочинністю і що такі програми повинні враховувати

соціально-економічні фактори, котрі можуть зумовлювати велику вразливість людей з точки зору злочинних діянь та ймовірність здійснення людьми таких діянь” [4, 1].

ООН розроблені програми боротьби проти організованої злочинності, торгівлі людьми, відмивання грошей, корупції, а також тероризму. Ці програми передбачають проведення цілої низки заходів реальної протидії транснаціональній злочинності шляхом удосконалення міжнародного та національного кримінального законодавства, підготовки фахівців у справі протистояння сучасній злочинності. Так, відповідно до програми протидії організованій злочинності в рамках діяльності ООН тільки у 2002–2003 рр. була здійснена перепідготовка понад 1500 фахівців-криміналістів, працівників сфери прокуратури, суду та розвідувальних служб, яка передбачала вивчення сучасних методик подолання злочинності. Також були здійснені заходи, спрямовані на розробку міжнародного та удосконалення національного кримінального законодавства.

У документах ООН постійно зазначається, що ефективними факторами подолання транснаціональної злочинності є, по-перше, активізація тісної *координації дій та розвитку міжнародного співробітництва*, створення умов, які сприяють боротьбі проти організованої злочинності, сталому розвитку, викоріненню злиднів та безробіття; по-друге, *широке залучення як партнерів та суб'єктів процесу протидії злочинності* “урядів, національних, регіональних, міжрегіональних установ, міжурядових та неурядових організацій і різноманітних сегментів громадянського суспільства, в тому числі засобів масової інформації та приватного сектора, а також визнання їх відповідної ролі та внеску”; по-третє, *проведення широкомасштабних переговорів* держав–учасниць ООН, спрямованих на *вироблення спільної Конвенції ООН* проти транснаціональної злочинності; по-четверте, *посилення допомоги* у справі нарощення потенціалу світового співтовариства у боротьбі зі злочинністю (підготовка кадрів, технічна допомога, розроблення законодавства та

правил, накопичення спеціальних знань та досвіду) [4, 2]. Саме такий план дій міжнародної організації, на думку оонівських стратегів, мав сприяти різкому зменшенню числа різних видів транснаціональних злочинів до 2005 р.

Серед важливих тактичних завдань боротьби проти транснаціональної злочинності Віденська декларація передбачала:

- включення компоненту попередження злочинності у національні та міжнародні стратегії у галузі розвитку;
- активізацію двосторонньої та багатосторонньої співпраці, у тому числі й технічної;
- розширення співпраці країн-донорів у різноманітних галузях життєдіяльності суспільства, включаючи аспекти попередження злочинності;
- зміцнення можливостей Центру щодо міжнародного попередження злочинності, а також реалізації Програми ООН у справі попередження злочинності та розвитку кримінального правосуддя.

Сьогодні зрозуміло, що організована злочинність, набираючи транснаціонального виміру, несе *реальну загрозу процесу демократизації* у сучасному світі шляхом проникнення її структур у політичну систему суспільства, збільшення впливу на процес вироблення та формування змісту національного законодавства, яке спрямовується проти демократичних принципів і засад. Поряд з цим існує й загроза економічному розвитку країн, оскільки ТОЗ веде до зменшення активності тих інвесторів, які не можуть бути включені в систему інвестування криміналізованої економіки ряду країн світу саме з причин її криміналізації. Тому питання протидії транснаціональній злочинності стають предметом аналізу провідних країн світу, зацікавлених у розвитку демократії, стабільності й економічному розвитку в сучасних умовах. Зокрема питання вибору стратегії та тактики боротьби проти транснаціональних злочинних формувань уже стали традиційними під час проведення спільних нарад міністрів юстиції та внутрішніх справ “великої вісімки”. (Москва, 1999 р., Мілан, 2001 р.). У прийнятих на цих нарадах комюніке зазначені *головні різновиди транснаціональних*

злочинів, боротьба проти яких в умовах розвитку суспільства на зламі століть стала особливо актуальною.

Насамперед, це – злочини у сфері високих технологій, що виступають проявами кіберзлочинності і характеризуються широким використанням досягнень сучасної науки і техніки, що тісно пов'язані з функціонуванням Інтернету, а за його посередництвом реалізуються злочинними силами для здійснення економічних злочинів та злочинів проти свободи людини (наприклад, сексуальна експлуатація).

По-друге, це злочини, які пов'язані з відмиванням грошових коштів (розкриття банківських таємниць, проникнення за допомогою сучасних технологій у систему охорони банків та інших фінансових структур).

І, по-третє, це злочини корупційного характеру, що реально підривають безпеку суспільства, суперечать пропаганді демократичних цінностей у сучасному світі та стають на заваді розвитку законності та правопорядку.

Слід відзначити, що в світі функціонує ряд міжнародних організацій і центрів, які займаються проблемами боротьби проти транснаціональної організованої злочинності. У цьому зв'язку німецький вчений У. Бек заявляє, що “транснаціональні правові простори та інститути вже не розкіш, а давно стали необхідністю для всіх держав у глобальну епоху, причому саме тому, що національні держави у ході глобалізації все більше втрачають не номінальну правову владу виносити рішення, але контроль над виконанням положень законодавства” (1, 233). Таким чином, відзначається взаємозв'язок функціонування міжнародних інституцій, діяльність яких спрямована проти транснаціональної організованої злочинності, з тими характерними рисами глобалізаційних процесів, які стали ознакою сучасного світу.

Отже, розглядаючи міжнародну злочинність як суспільно-політичне явище, що відображає сукупність дій доволі великих, стійких та керованих організацій і груп людей, які мають соціально-небезпечний характер, спрямовані проти основних прав та свобод людини та громадянина, можна стверджувати:

а) розгортання такого різновиду злочинності зумовлюється серйозними факторами економічного, політичного та культурного характеру, які формуються в рамках глобалізаційних процесів сучасності;

б) формування новітніх злочинних структур, їх консолідація та інституціоналізація проходять у тісному єднанні з серйозними цивілізаційними процесами, які реально впливають на стан сучасного світового співтовариства;

в) нагальною потребою розгортання діяльності міжнародних правоохоронних та поліцейських структур є удосконалення діяльності та запобігання новим проявам міжнародної злочинності.

1. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию: Пер. с нем. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.

2. Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: Состояние и трансформация. – К.: Аттика, 1999. – 272 с.

3. Годунов И.В. Противодействие организованной преступности. – М.: Высшая школа, 2003. – 497 с.

4. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Венская декларация о преступности и правосудии: ответы на вызовы XXI века. – A/CONF.187/4/Rev. // www.un.org/russsan/dokument/declarat/vendec.htm/19k.

5. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам // www.un.org/russian/secureworld/report/html.

6. Доклад о развитии человека 2004. Культурная свобода в современном многообразном мире: Пер. с англ. – М.: Весь Мир, 2004. – 328 с.

7. Лунев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. – М.: ООО “Волтерс Клувер”, 2005. – 912 с.

8. Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Мн.: Амалфейя, 2003. – 208 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2007 р.